

Pogled na razvitak manjinskoga školskog pitanja slovenske manjine u austrijskoj Koruškoj

Želja mi je ovim napisom načiniti presjek pokušaja »rješavanja« problematike slovenskog, odnosno dvojezičnog osnovnog školovanja na onom području austrijske Koruške, koje je ugovorom o ponovnom uspostavljanju nezavisne i demokratske Austrije iz 1955. godine označeno kao područje sa slovenskim, odnosno mješovitim stanovništvom. Taj presjek počeo je uvođenjem obaveznog osnovnog školstva u Austro-Ugarskoj 1869. godine, odnosno uvođenjem tzv. utrakvističkog osnovnog školstva u Koruškoj 1872. godine, a završiti ga posljednjom dopunom manjinskog školskog zakona za Korušku 1976. godine.

Staro je pravilo vlastoljubivih nacija ili pojedinaca: »Što manju naobrazbu ima podanik, to lakše vladaš njime.« U pogledu manjinskih pitanja, to bismo pitanje mogli slično formulirati: »Što manje mogućnosti pružaš manjini u razvijanju njezina jezika, kulture i školstva, to će prije biti asimilirana, pa će brže biti riješeno tzv. manjinsko pitanje.« Upravo zato je borba svake narodne manjine usmjerena prvenstveno za garanciju mogućnosti razvitka na tim područjima, od kojih je pitanje školovanja na materinjem jeziku svakako jedan od temeljnih uvjeta za opstanak i daljnji razvitak narodne manjine. Stoga ne čudi što su Slovenci u Koruškoj, u razdoblju o kojem raspravljamo, školskoj problematici posvećivali zapravo najviše pažnje, dok je većinski narod u tom pogledu bio cijelo vrijeme najmanje popustljiv.

Prije nekoliko godina navršilo se puno stoljeće (14. srpnja 1972) od glasovite odluke pokrajinskog školskog vijeća Koruške, kojom su osnovne škole na slovenskom području Koruške podijeljene na tri kategorije. Tom odlukom osuđeni su na propast i zameci slovenskog osnovnog školstva, o kojima, uz ostale, izvještava Andrej Einspieler.¹ Tom se odlukom, naime, uvode u život: a) osnovne škole s njemačkim nastavnim jezikom, b) dvojezične ili utrakvističke škole, u kojima je nastava samo prve godine bila na slovenskom, a od drugog razreda samo na njemačkom, i c) škole sa slovenskim nastavnim jezikom, u kojima je njemački obavezni nastavni predmet.² Ta treća vrsta školâ, škola sa slovenskim nastavnim jezikom, trajno uopće nije postojala, s jednim izuzetkom mjesta Jezersko, koje se 1889. godine, nakon dugogodišnjih natezanja, ipak izborilo za takvu školu.

¹ Prema *Augustu Malleu*, Pregled razvoja in problematike slovenskega osnovnega oziroma dvojezičnega osnovnega šolstva na Koroškem, Koroški koledar (za godinu) 1976, 41.

² Zbornik, Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana 1970: *Lajze Udë*: Zgodovina slovenskega pouka na koroških osnovnih šolah od leta 1869. do danes, 181.

Tzv. utrakvistička škola bila je opći oblik osnovne nastave u slovenskom dijelu Koroške sve do priključenja Austrije Trećem Reichu 1938. godine. U cijelom tom razdoblju Slovenci su upućivali proteste protiv takvog rješenja pitanja školstva, interpelacije u bečkom parlamentu bile su česte (prva je bila interpelacija zastupnika Vošnjaka 1882. godine), ali je sve bilo bez ikakva uspjeha. Protestima se priključivalo i slovensko svećenstvo i čak koroški biskup Wiery osobno.³ Razloga da se protestira bilo je dovoljno, jer koroška utrakvistička škola nije bila ni nalik na ono, što bi prema definiciji imala biti. Službena austrijska definicija iz onog vremena, koju u svom djelu citira Lojze Udè, glasila je: »Utrakvizam se sastoji u tome, što se na konkretnoj školi pojedini nastavni predmeti, ne uzimajući pri tome u obzir nastavu jezika, predaju na jednom i opet drugi na drugom jeziku, s tim što je nastavni jezik za isti predmet u pojedinim razredima različit, pa je takav sistem obavezan za sve učenike.« Riječ je, prema tome, o školi s dva nastavna jezika, a moguće su u njihovoj primjeni razne kombinacije. Ali ova koroška škola nije bila takva. Bila je isključivo škola, u kojoj je upotreba materinjeg jezika djece bila samo pomoćno sredstvo za učenje tuđeg jezika, zbog čega je korišćenje materinjeg jezika bilo vremenski ograničeno, tj. trajalo je samo dotle, dok učenik nije savladao njemački jezik, koji otada postaje nastavni jezik. To se događalo vrlo rano, često već u toku prve školske godine, najkasnije poslije Uskrsa.⁴ I slovenski udžbenik, koji je bio u upotrebi potkraj 19. stoljeća (poznata Prešernova [Karl Prescheren] početnica), nije bio isključivo slovenski, već dvojezičan. Do 36. stranice djeca su mogla čitati slovenski, dalje isključivo njemački.⁵ Ali pokrajinsko školsko vijeće upravo je u to doba (u toku sedamdesetih godina) ustanovilo da tako neće postići željene uspjehe u germanizaciji i objavilo je knjigu »Anleitung zur Einführung slowenischer Kinder in die deutsche Sprache für die Volksschullehrer«, koja je pobudila otpor Slovenaca,⁶ jer je već samo svojim naslovom pokazivala svrhu koroške utrakvističke osnovne škole.

Ne samo povijesne činjenice, nego i prisjećanja pojedinaca, koji su polazili utrakvističku školu, predstavljaju nam tu školu kao germanizatorsku. Kako se sve do ukidanja, 1938. godine, sadržajno nije bitno mijenjala, valja razmotriti sjećanja dvojice polaznika takve škole. Janko Kuster polazio je osnovnu školu u Žitaroj vasi od 1905. do 1912. godine. Sjeća se da je škola bila dvorazredna i prema tadašnjim austrijskim zakonima utrakvistička. U prvom je razredu poučavao učitelj Josip Richter, koji je bio i rodom i mišljenjem Nijemac, pa je tek s velikom mukom naučio nekoliko slovenskih riječi. U drugom razredu, međutim, učitelj mu je bio Slovenac Ferdinand Kogelnik, ali je bio »njemačkar«. Obojica su bila neprijateljski raspoložena prema Slovencima, pa je Richter već od prvog razreda zahtijevao da djeca govore samo njemački. Nastava na slovenskom

³ Interpelacija slovenskog narodnog zastupnika dra Josipa Vošnjaka, 2. ožujka 1882, Stenographisches Protokoll – Haus der Abgeordneter – 202. Sitzung der 9. Session, 7137.

⁴ Dušan Nečak: Utrakvistična škola v dunajskem parlamentu, u Koroški koledar (za leto) 1973, 56.

⁵ Isto.

⁶ Isto.

bila je u prvom odjeljenju 1. razreda. Filip Gaspari, naprotiv, polazio je utrakvističku školu u Maloščama, kod Beljaka (Villach), u toku godina 1883—1886. Tek samo neki od njegovih školskih drugova znali su u prvom razredu njemački. Zbog toga je učitelj morao s početka s njime razgovarati slovenski. Ali zornom nastavom, s pomoću slika, koje su visile na zidovima, započelo se odmah na njemačkom. I račun i tablicu množenja učili su već od početka na njemačkom. Tako je nastava na njemačkom već u toku prve dvije godine istiskivala materinji slovenski jezik osnovaca, a od trećeg razreda sveukupna nastava bila je na njemačkom [...].⁷

Tri godine nakon prve odluke koruškog pokrajinskog školskog vijeća ista je školska vlast objavila i drugu (br. 1249 od 2. kolovoza 1875). Njome su bili propisani tzv. normalni nastavni planovi za koruške osnovne škole. Druga je odluka predstavljala isključivo potvrdu germanizatorske svrhe rješavanja nastavne problematike u Koruškoj. Nastavni plan jednorazrednih škola — i njemačkih i utrakvističkih — obuhvaćao je svega dva predmeta: vjeronauk i njemački nastavni jezik. Isti takav bio je i nastavni plan dvorazrednih škola. Slovenski jezik bio je, prema tome, posve istisnut iz škole, odnosno ograničen na objašnjenje predmeta, koje je dijete vidjelo oko sebe, kad je prvi put stiglo u školu, ali im je i tada moralo smjesta zapamtiti i njemačke nazive.⁸

Borba Koruških Slovenaca za pravedniji sistem školovanja, za izražavanje na svom materinjem jeziku nastavljala se. U Austro-Ugarskoj Monarhiji su, doduše, postigli malo poboljšanje svog položaja (slovenski jezik postaje nastavnim jezikom do trećeg razreda osnovne škole), ali, ipak, to u biti nije izmijenilo utrakvističku školu. Sve do ukinuća ona ostaje instrument germanizacije, usprkos nekim pozitivnijim odlukama cesarskog Beča, usprkos odredbama senžermenskog mirovnog ugovora (članak 67 i 68), koje su i slovom i duhom predviđale za slovensku djecu osnovne škole sa slovenskim nastavnim jezikom i njemačkim jezikom kao obaveznom predmetom, usprkos intervenciji Društva naroda poslije plebis-cita, i najpoznatijem primjeru borbe Koruških Slovenaca u Št. Jakobu za školu na materinjem jeziku.⁹

Karakteristično je da su pregovori o kulturnoj autonomiji za Koruške Slovence dvadesetih godina propali zbog školskog pitanja, jer pokrajinske vlasti nisu prihvatile zahtjev Koruških Slovenaca za vlastitu nadzornu vlast u manjinskim školama.¹⁰

Poslije dolaska nacista u Austriju 1938. godine utrakvističke su škole, kakve su već bile, na papiru postojale i dalje (u prvoj Republici Austriji bilo ih je 1923. godine u Koruškoj 86, a poslije Anschlusa 1938. godine 78; njihov se broj iz godine u godinu mijenjao,¹¹ a poslije napada na Jugoslaviju definitivno su ukinute škole u kojima se još čula slovenska riječ).

⁷ Oba su primjera iz, *Dušan Nečak*, Spomini na utrakvistično šolo, Koroški koledar (za leto) 1973, 65 i 66; vidi tamo i pojedinosti.

⁸ *Lojze Udè*, n. dj., 184.

⁹ Pojedinosti vidi *Lojze Udè*, n. dj., 184—210.

¹⁰ *August Malle*, n. dj., 42.

¹¹ *Lojze Udè*, n. dj., 192.

Nakon završetka drugoga svjetskog rata, Slovenci u Koruškoj gotovo su trinaest godina imali nastavu na materinjem jeziku. Provizorna koruška pokrajinska vlada je naime, 3. listopada 1945,¹² objavila uredbu o obaveznoj dvojezičnoj osnovnoškolskoj nastavi na području 62 južnokoruške općine za svu djecu, bez obzira na narodnost. Ali ta je uredba, kako je pokazao kasniji razvitak, bila prihvaćena više zbog nesigurne budućnosti Austrije i želje novih koruških vlasti da se dodvore Saveznicima, nego iz istinske namjere da se isprave nepravde, pričinjene Koruškim Slovencima, naročito za vrijeme nacizma.

Uredba iz 1945. godine temeljila se na teritorijalnom principu i na jedino prihvatljivom i koliko-toliko objektivnom popisu stanovništva iz 1910. godine. U onim općinama, u kojima je pri tom popisu nađeno 10 posto slovenskog stanovništva, trebalo je da postoji dvojezična osnovna škola. Takve su općine bile: u političkom kotaru Šmohor: Brdo, Goriče, Št. Stefan na Zilji i Blače; u političkom kotaru Beljak okolica: Bistrica na Zilji, Straja vas, Smerče, Podkloster, Bekštajn, Marija na Zilji, Ledince, Rožek, Lipa nad Vrbo, Vernberk, Kostanje, Vrba, Loga vas i Št. Jakob v Rožu; u političkom kotaru Celovec okolica: Šmartin na Dholci, Zgornja Vesca, Bilčovs, Hodiše, Kotmara vas, Žihpolje, Zrelec, Radiše, Medgorje, Grabštajn, Trdnja vas, Pokrče, Št. Tomaž, Otok, Bistrica v Rožu, Slovenji Plajberk, Svetna vas, Medborovnica, Šmarjeta v Rožu, Sele i Borovlje; u političkom kotaru Velikovec: sve općine osim Pustrice.

Trebalo je, prema tome, da postoje dvojezične osnovne škole na većem dijelu područja, na kojem borave Koruški Slovenci. Tj. na onom području, koje danas austrijske vlasti više neće priznati niti znati za nj. U svemu, trebalo je postojati 108 škola, ali ih deset već od početka nije radilo.

Obavezna dvojezična osnovna škola predstavljala je jedan od osnovnih argumenata austrijskih i koruških političara za Saveznike o dobroj volji i odlučnoj spremnosti u pogledu čuvanja i unapređivanja slovenske manjine u novoj Austriji. Austrijski ministar vanjskih poslova Gruber s takvim se reguliranjem manjinskog školskog problema hvalisao na pregovorima o državnom ugovoru 1948. godine ovako: »Austrija je pružila Korušcima, koji govore slovenski, mogućnost vlastitoga kulturnog razvitka. Uzorno zakonodavstvo o dvojezičnim školama u Koruškoj stavlja u dužnost čak onom stanovništvu, koje govori isključivo njemački, da uči slovenski, kako bi se time osiguralo tom jeziku da ga svatko razumije.«¹³ Slične izjave austrijski je ministar vanjskih poslova opetovao i kasnije,¹⁴ pa je i službena Koruška bila istog mišljenja. Organ koruške pokrajinske vlade *Kärntner Landeszeitung* objavio je, 1947. godine, kako su u Koruškoj donijeli odluku da ne žele nigdje raznolike škole jednu do druge. Stoga su odlučili da sva djeca na dvojezičnom području uče oba pokrajinska jezika, bez obzira na nacionalnost kojoj pripadaju njihovi

¹² Verordnung der Prov. Kärntner Landesregierung vom 3. Oktober zur Neugestaltung der zweisprachigen Volksschulen im südlichen Gebiet Kärntens (in der Fassung des Beschlusses vom 31. Oktober 1945), u *Kärntner Nachrichten*, 11. XI 1945.

¹³ Prema *Janku Pleterskom*, Manjšinska zakonodaja na Koroškem po drugi svetovni vojni, *Razprave in gradivo* INV, br. 2, 1960, 25.

¹⁴ Isto.

roditelji. Predstavnik konzervativne Narodne stranke čak je u pokrajinskom vijeću naglasio: »[...] od svakog učenika zahtijevamo da nauči oba jezika. Uvjereni smo da je to korisno za oba naroda koji borave u ovoj pokrajini.«¹⁵

Čak neposredno pred potpisivanje ugovora o Austriji, 3. veljače 1955, Austriji se činilo nužnim u OUN naglasiti kako je uzorno riješeno pitanje manjinskog školstva u Koruškoj.¹⁶ Ali napad njemačkonacionalističkih snaga na uredbu provizorne koruške pokrajinske vlade (predviđala je da nastava u prva tri razreda ovih škola bude na materinjem jeziku djeteta; bez obzira na to, od onog trenutka kad dijete počne polaziti školu, ne manje od šest sati tjedno određeno je za nastavu drugoga pokrajinskog jezika; u četvrtom je razredu, međutim, nastavni jezik postao njemački, sve do kraja obaveznog školovanja, s tim što se slovenski jezik u tom razredu predavao četiri sata, a u slijedećim razredima tri sata tjedno)¹⁷ naročito je ojačao nakon potpisivanja državnog ugovora.

Odmah nakon uspostavljanja austrijske državnosti započelo je osnivanje onih njemačkonacionalnih organizacija, koje su već u prvoj Republici Austriji, sve od plebiscita dalje, usmjeravale svoju djelatnost protiv slovenskog stanovništva u Koruškoj. Već 19. svibnja 1945, svega četiri dana nakon potpisivanja državnog ugovora o Austriji, ponovo je osnovana Kärntner Schulverein-Südmark, organizacija, koja je izravno djelovala protiv manjinskih škola, materijalno i ideološki podržavala njemačku nastavu i škole u pretežno slovenskim mjestima pretvarala u njemačke. Potkraj iste godine, 18. prosinca 1955. godine, osnovan je Kärntner Abwehrkämpferbund, godine 1956. Arbeitsgemeinschaft für Südkärnten, a u veljači 1957. Kärntner Heimatdienst, koji je uskoro postao središnja antislovenska i njemačkonacionalistička organizacija u Koruškoj. Posljedice takvog bujnog procvata njemačkonacionalističkih organizacija bile su, razumljivo, vrlo teške za slovensku zajednicu u Koruškoj.

Kao zadatak broj jedan u borbi protiv Slovenaca te su organizacije istakle ukidanje dvojezičnog osnovnog školstva u Koruškoj, uvedenog uredbom iz 1945. godine. Započele su javno pozivati da se ukine ta uredba,¹⁸ ometale su nastavu u školama, organizirale školske štrajkove i prijetile da će organizirati marš nezadovoljnih roditelja u Celovec. Vlast je poklekla pred njemačkonacionalističkim pritiskom. Usprkos jasnim odredbama tek potpisanog državnog ugovora o Austriji, koji u drugoj alineji člana 7. garantira slovenskoj djeci školsku nastavu na materinjem jeziku, i usprkos reguliranoj manjinskoj školskoj problematici, čije je rješenje manjini odgovaralo, koruško je pokrajinsko školsko vijeće, 22. rujna 1958, objavilo odluku kojom se ukida nastavni školski sistem prema uredbi iz 1945. godine.¹⁹ Ta je odluka bila protivzakonita i pro-

¹⁵ *August Malle*, n. dj., 43.

¹⁶ *Janko Pleterški*, n. dj., 28.

¹⁷ Isto, 211, napomena 11.

¹⁸ Letak njemačkonacionalističkih organizacija u *Janko Pleterški*, n. dj., između 20 i 21.

¹⁹ *Verordnungsblatt für Schulwesen in Kärnten*, za ožujak/travanj 1959, br. III/IV, 31–2; a) Nr. 20, Regelung des zweisprachigen Unterrichtes in Kärnten, Erlass des Landeshauptmannes als Vorsitzender des Landesschulrates (Zl. LRS 4337/58 od 22. 09. 1958), b) Nr. 21, Regelung des zweisprachigen Unterrichtes in Kärnten (Durchführung LRS Zl. 4964/58 od 27. 10. 1958), c) Nr. 22, Freiwilliger Besuch des Slowenischunterrichtes (LRS Zl. 5468/58 od 11. 11. 1958).

tivustavna. Tako su mislili i austrijski stručnjaci i političari. Predsjednik parlamentarnog pododbora za pripremu manjinskog školskog zakona (pripremao se već duže vremena), dr Walther Weissmann (ÖVP), izjavio je u povodu prihvaćanja tog zakona, 19. ožujka 1959,²⁰ da je po mišljenju stručnjaka rješenje pokrajinskog školskog vijeća bilo nezakonito.²¹ Tako je mislio i istaknuti austrijski stručnjak prof. Felix Ermacora, koji je još primijetio, kako je odluka u koliziji i s 2. alinejom člana 18. austrijskog ustava.²² Protivzakonitost odluke od 22. rujna 1958. potvrđuju i stanožišta austrijske i koruške politike. Austrijski (vladin) nacrt novoga manjinskog školskog zakona za Korušku, od 11. rujna 1957, predvidio je ukidanje uredbe iz 1945. godine posebnom ustavnom odredbom (paragraf 32), priznavši je, prema tome, kao pravno važeću. I u vladinim objašnjenjima primjedbi o zakonskoj osnovi izričito je naglašeno da je uredbu iz 1945. godine, u smislu austrijskog saveznog ustava, moguće izmijeniti samo zakonom.²³ Dokaz našoj tvrdnji je i sam novi zakon o manjinskom školstvu u Koruškoj, od 19. ožujka 1959, koji je uredbu iz 1945. godine ukino ustavnom odredbom zakona (član 35).²⁴ Možemo nabrojiti i više dokaza.

Također su i oni koji su pripremali novi austrijski zakon o manjinskom školstvu u Koruškoj namjeravali u njemu uzeti u obzir odredbe uredbe iz 1945. godine, ali to, nakon objavljivanja odluke korušskog školskog vijeća iz 1958. godine, nisu učinili, oslanjajući se u cijelosti na nezakonitu odluku. Jedna je od bitnih razlika između odluke iz 1958. godine i zakona, prihvaćenog 19. ožujka 1959, u tome, što je odluka predviđala mogućnost odjavljivanja nastave na slovenskom jeziku, dok je novi zakon ozakonio prijavu za nastavu na slovenskom. Rezultati takve politike na području manjinskog školstva bili su po slovensku manjinu u Koruškoj porazni. Kao primjer navest ćemo svega jednu činjenicu. U školskoj godini 1948/49, prema podacima austrijskih vlasti, polazila su koruške obavezne škole 6633 učenika slovenskog materinjeg jezika, kojima je bila omogućena nastava na materinjem jeziku. Deset godina kasnije, nakon prihvaćanja novog školskog zakona, kad se broj takve djece nije osjetnije promijenio, slovensku je nastavu posjećivalo samo još 2399 učenika, ili 35 posto sveukupne slovenske djece.²⁵ Znači, već prema podacima službene austrijske statistike koja je, što je dokazano, krivotvorila istinite podatke, prema novom školskom zakonu nije bila omogućena nastava na slovenskom, na materinjem jeziku većini djece ili za 65% njihova ukupnog broja. Pri tom valja ukazati na to da su navedene brojke za školsku godinu 1958/59. već brojke prema drugoj odluci (od 11. studenog 1958)²⁶ pokrajinskog predsjednika (ujedno i predsjednika pokrajinskog školskog vijeća), koji je, nakon upozorenja javnosti da je barem dio odjava od slovenske nastave uslijedio kao rezultat pritiska njemačkona-

²⁰ BGBl für die Republik Österreich, 14. IV 1959, br. 27, 605.

²¹ *Janko Pleterški*, n. dj., 21.

²² Isto.

²³ Isto, 28.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto, 29.

²⁶ Vidi primjedbu 19.

cionalističkih snaga na slovenske roditelje, uveo prijavljivanje za slovensku nastavu. Ali pritisak njemačkih nacionalista bio je suviše jak, tako da se ponovo prijavilo za nastavu na slovenskom svega 213 učenika.²⁷

Ne samo da je novi manjijski školski zakon za Korušku bio sadržajno neprihvatljiv, pripremljen bez suradnje manjine, ni izrađen u duhu državnog ugovora, koji predviđa zaštitu manjine i njen razvitak, a nikako zaštitu većine, što iz svega dosad rečenoga evidentno proizlazi, nego je i provođenje tog zakona došlo u pitanje. Zakon, naime, spominje da će teritorijalna uvjetovanost i proširenje njegova korištenja biti definitivni tek kad se obavi prebrojavanje manjine. Drugim riječima, da će već ionako skromna mogućnost izobražavanja na materinjem jeziku moći biti proizvoljno smanjena. Slovenska je manjina protiv odluke, posljedica koje je bio zakon od 1959. godine, uložila oštar protest. Memorandumom, koji su u vezi s pitanjem nastave objavile obje slovenske središnje organizacije, Narodno vijeće Koruških Slovenaca i Savez slovenskih organizacija, 15. studenog 1958. godine,²⁸ još su jednom podrobno objasnile svoja stano- višta u pogledu školskog pitanja (isto su u tačini izložile već u memo- randumu obje organizacije pri potpisivanju državnog ugovora 1955. go- dine), zahtijevale školski sistem iz 1945. godine i zorno prikazale nje- mačkonacionalistički pritisak na Slovence pri promjeni školskog sistema. Da spomenemo svega nekoliko primjera pritiska, koje obje slovenske orga- nizacije spominju u memorandumu. U Rožu je imao velike posjede vele- posjednik Maresch. Njegov šumar i upravitelj posjeda rukovodio je kampanjom odjavljivanja od slovenske nastave, što mu je i stopostotno pošlo za rukom, jer je stanovništvo bilo privredno potpuno ovisno o veleposjedniku. O tom slučaju javljala je i socijalistička štampa u Ko- ruškoj. Policija je provela istragu, ali je rezultat svega bila samo još povećana zastrašenost stanovništva. U Libučama, dvojica su radnika fir- me Glawar prikupljala potpise roditelja na već popunjenim i žigovima snabdjevenim obrascima odjave od slovenske nastave. Za taj posao bili su oslobođeni redovnog posla, a firma ih je čak posebno nagradila. Vele- posjedi u južnoj Koruškoj gotovo su isključivo u vlasništvu Nijemaca. Oni su, gotovo su bez izuzetka, rukovodili propagandom o odjavljivanju djece od dvojezične nastave, kao što je navedeno u memorandumu. Jedan od njih, veleposjednik i predsjednik općine Pliberk Herman von Metnitz, protiv dvojezične nastave govorio je čak na radiju i opravdavao školski štrajk u Pliberku. Memorandum je posebice naglašavao pritisak žandar- merije i carinskih i sudskih organa. U mjestima gdje su se akciji za odjavljivanje djece priključili ti organi, uspjesi su bili osobito veliki, jer nitko nije imao smjelosti usprotiviti se vlastima. Toj su se akciji priklju- čili i učitelji, pa je Viktor Polzer, direktor škole na Kapli ob Dravi, formulare za odjavu dijelio djeci, zahtijevajući 6 šilinga za biljegovanje formulara, ukoliko nisu pristali na odjavu od nastave na slovenskom jeziku.

Osim teritorijalne i sadržajne redukcije, manjijski je školski zakon iz 1959. godine sadržavao još jedan izrazito diskriminacijski element. On je još jača potvrda, kako se položaj slovenske manjine na području školstva

²⁷ Janko Pleterški, n. dj., 19–20.

²⁸ *Rasprave in gradivo* INV, br. 7–8, Ljubljana 1976, prilog 2.

bitno pogoršao. Nasuprot dotadašnjem sistemu, ali i za razliku od stare utrakvističke škole, kad su se slovenska djeca poučavala u vjeronauku isključivo na slovenskom jeziku, novi je zakon predviđao dvojezičnu nastavu vjeronauka samo za djecu, koja su bila prijavljena za dvojezičnu nastavu. Uz već spomenuti postotak slovenske djece, prijavljene za dvojezičnu nastavu, koji se u kasnijim godinama (prema djelomično poznatim podacima) još smanjivao, to je bilo novo osjetno ograničenje prava Koruških Slovenaca i pokušaj izbacivanja slovenskog jezika i iz crkve. Želja manjine da se djeci, prijavljenoj za dvojezičnu nastavu, vjeronauk predaje samo na slovenskom, nije se ostvarila, mada je taj zahtjev manjine potpisalo 4500 njenih članova.

Takvo manjinsko školstvo zadržalo se u Koruškoj sve do danas. Osnovnoškolska nastava održava se u principu na njemačkom jeziku, a samo oni, koji su podnijeli prijave za dvojezičnu nastavu, mogu je imati i na slovenskom. Kako se ta nastava održava poslije redovite, to još više otežava položaj slovenske djece. Sve do 1976. godine na ovom području manjinske zaštite nije se više pojavila nikakva zakonska mjera, mada je takav sistem u protivnosti s alinejom 2. člana 7. državnog ugovora. U međuvremenu formirala su se svega dva nastojanja, od kojih je prvo ostvareno paketom manjinskih zakona, prihvaćenih 7. srpnja 1976, a drugo je neposredno pred izvršenjem.

Do prihvaćanja zakonske novele uz zakon o manjinskom školstvu iz 1959. godine (prihvaćena je 7. srpnja 1976. godine) morali su, naime, direktori osnovnih škola, koje su smatrane dvojezičnim, biti osposobljeni za dvojezičnu nastavu, znači, morali su vladati slovenskim jezikom, što se potvrđivalo ispitom. Predstavljali su prvu »rezervu za zamjene« (erste Vertretungsreserve).²⁰ Novelom iz 1976. godine ta je odredba ukinuta, uz propis da direktori onih dvojezičnih škola, gdje nije prijavljeni ni jedan učenik za dvojezičnu nastavu, ne moraju znati slovenski. To je još jedan prepad na izobražavanje na slovenskom jeziku. Direktori, o kojima u mnogo čemu ovisi nastava, više se neće zalagati za dvojezičnost svoje škole; omogućeno je i zapošljavanje na tim školama ekstremnih njemačkonacionalno usmjerenih ljudi, a posljedica može biti da se na takvim školama djeca više neće prijavljivati za dvojezičnu nastavu.

Drugo je nastojanje za reorganizaciju osnovnih škola u Koruškoj, tj. nešto slično, što se dogodilo s općinama 1973. godine. Nacrt, koji u Koruškoj pripremaju posljednjih nekoliko godina, naime predviđa ukidanje niza manjih škola i njihovo priključivanje većim, centralnim školama. Događat će se, prema tome, da će djeca iz pretežno slovenske okolice potpasti pod pretežno njemačko mjesto, gdje će s još više napora moći prisustvovati slovenskoj nastavi u posljednjim nastavnim satima, jer će njihov put do škole biti prilično duži, a mnogi će zbog njemačkonacionalnog pritiska i odustati od nastave na slovenskom.

Cjelokupni sistem izobražavanja u Koruškoj nastoji, prema tome, što više reducirati slovenski jezik u školi, želi ga, iako je drugi pokrajinski jezik, istisnuti iz škole, odnosno, kao što zahtijeva koruški Heimatdienst, za slovensku djecu izgraditi posebne škole, da budu kao u rezervatu, po strani od događaja, i time osuđeni na propast. Da je zaista tako, dokaz je, uz

²⁰ *August Malle*, n. dj., 47.

ostalo, i najnoviji zakon o narodnosnim grupama, prihvaćen zajedno s novelom uz manjinski školski zakon. U njemu više ne nalazimo ni riječice o manjinskom školstvu. Čak i više od toga, jedini zakon, koji će nakon usvojenja zakona o narodnosnim grupama u Koruškoj još ostati na snazi, bit će upravo školski zakon, usprkos kritikama slovenske manjine i dokazima, kako je taj zakon nepodesno rješenje manjinske nastavne problematike.

Naš presjek pokušaja rješavanja pitanja manjinskog školstva u Koruškoj dosad smo primjenjivali isključivo na problematiku osnovnog školstva. Izobražavanje na slovenskom jeziku na prethodnom stupnju — predškolski odgoj, dječji vrtići — i na narednom stupnju — u srednjim školama — slično je. Osim dva privatna dječja vrtića sa slovenskim jezikom, u Koruškoj ne postoje nikakve slovenske predškolske ustanove. Upravo na tom području jasan je odraz koruške manjinske školske politike, jer danas je baš predškolski odgoj temelj daljnjeg školovanja. Dok djeca, koja govore njemački, imaju takav odgoj prema svim modernim pedagoškim kriterijima, djeca slovenske narodnosti posve su ovisna o predškolskom odgoju, kakav im pružaju roditelji kod kuće. Još prije nego što prekorače prag škole, ona već zaostaju korak iza drugova koji govore njemački.

Maksimum, što su ga Slovenci u svojoj borbi za školovanje na materinjem jeziku postigli, jest slovenska gimnazija u Celovcu. U vezi s odredbama člana 7. državnog ugovora, a u očekivanju njezina neuspjeha, austrijske su je vlasti osnovale odlukom saveznog ministarstva za nastavu 1. srpnja 1957. godine.³⁰ Protivno očekivanju, gimnazija je uhvatila jak korijen među Koruškim Slovencima. Broj đaka neprestano se povećava i školske godine 1974/75. bio je već 464. Gimnazija postaje temeljem slovenske inteligencije u Koruškoj, a ujedno i trn u oku njemačkim nacionalistima. Njezini uspjesi toliko im smetaju da su je na zboru Heimatdiensta, 13. listopada 1974. prozvali velikim otrovom. Dake su njemački fanatici u nekoliko navrata čak fizički napadali, a gimnazija je niz godina (sve do 1975. godine, kad se uselila u vlastitu zgradu) bila prinuđena djelovati tek u popodnevnim satima, kao gost jedne njemačke gimnazije u Celovcu. Mada je njezino osnivanje predviđeno odredbom državnog ugovora, austrijski je političari nazivaju »velikodušnim« darom većine manjini, koji premašuje austrijske obaveze iz državnog ugovora o Austriji.

Ona je i jedina srednja škola Koruških Slovenaca. Njihove želje da im se dade škola istog ranga, ali privredno-ekonomskog smjera, nisu ostvarene. Koruški su Slovenci, naime, svjesni da njihov daljnji privredni razvitak ovisi o stručnom kadru, koji se danas može silom prilika školovati jedino u njemačkim školama.³¹ Isto tako, ne zadovoljava ni rješenje izobražavanja na pedagoškoj akademiji učitelja koji se zapošljavaju na školama na osnovi manjinskoga školskog zakona. Sličan je položaj i na novom celovečkom sveučilištu, gdje se doduše podosta profesora zanima za problematiku Koruških Slovenaca (pa i za školsku) i proučava je,

³⁰ *Verordnungsblatt für das Schulwesen in Kärnten*, 1957, br. VII/VIII, 51; Erlas Nr. 34: Errichtung eines Bundesrealgymnasiums mit slowenischer Unterrichtssprache in Kärnten (LRS, Zl. 3177/57).

³¹ *August Malle*, n. dj., 49.

ali ne postoji nikakav naročiti interes za dvojezičnu nastavu, mada se pokušalo nešto poduzeti u tom smislu.³²

Koruško manjinsko školsko pitanje, prema tome, nije riješeno. Često se u austrijskoj i u koruškoj javnosti, a pri rješavanju manjinskih problema, može čuti isprika, kako valja pri tome rješavanju biti realist, kako valja imati na umu brojno stanje manjine i kako rješavanje te problematike za tako malobrojnu manjinu mnogo stoji. Na ove isprike, iza kojih se krije želja da se ne ostvare odredbe državnog ugovora o Austriji, možemo dati odgovor iz vlastitih iskustava. U svojoj raspravi o stanju i položaju mađarske i talijanske manjine u Sloveniji Albina Lük je, uz ostalo, došla i do ove konstatacije: »[...] Spomenuti podaci, mada nepotpuni, pokazuju da je uz dovoljnu brigu i razumijevanje i u objektivnim okolnostima, koje malim nacionalnim zajednicama nisu najsklonije (mali broj pripadnika obiju narodnosti, izobrazbeni nivo, privredne prilike, neposredna veza s jezikom šire zajednice), moguće sačuvati jezik i kulturu tih zajednica, ukoliko društveni faktori ipak djeluju u tom smjeru.«³³

Iz rukopisa sa slovenskog preveo Tone Potokar

ZUSAMMENFASSUNG

EIN BLICK AUF DIE ENTWICKLUNG DES MINDERHEITENSCHULPROBLEMS DER SLOWENISCHEN MINDERHEIT IM ÖSTERREICHISCHEN KÄRNTEN

Dieser Beitrag soll einen Überblick über die Entwicklung des slowenischen Minderheitenschulproblems im österreichischen Kärnten während der letzten hundert Jahre oder, genauer genommen, seit Einführung der Pflichtvolksschule in der Österreichisch-Ungarischen Monarchie im Jahre 1869 vermitteln.

Im ersten Teil beschreibt der Verfasser Struktur und Lage des sog. utraquistischen Schulwesens, das in Kärnten aufgrund eines Entscheids des Provinzschulrats vom 14. Juli 1872 eingeführt wurde. Das utraquistische Schulwesen in Kärnten wird in der Studie als Schulwesen bezeichnet, in dem der Gebrauch der Muttersprache ausschliesslich zur Erlernung der fremden Sprache dient; dieses Schulwesen war daher ausdrücklich für Germanisationszwecke bestimmt. Ein derartiges Schulwesen behauptete sich bis zum Anschluss im Jahre 1938, bzw. bis zum Überfall auf Jugoslawien im Jahre 1941. Der Verfasser illustriert die Darstellung des utraquistischen Schulwesens auch mit den Erinnerungen einiger noch lebender Leute, die in ihrer Jugend die utraquistische Schule besuchten.

³² Isto.

³³ *Albina Lük*, Kontaktna mađarsko-slovenska in italijansko-slovenska področja, u Jezik u društvenoj sredini, Zbornik radova s konferencije »Jezik u društvu«, Novi Sad, 1976, 102.

Im zweiten Teil der Abhandlung ist die Entwicklung des slowenischen Minderheitenschulwesens nach dem zweiten Weltkrieg beschrieben. Zuerst seine Situation gegenüber der Verfügung vom Jahre 1945, die eine zweisprachige Pflichtschulung in 62 Gemeinden und in 108 Schulen des sog. Südkärntens vorsah, was von der Minderheit auch angenommen wurde. Diese Verfügung – wonach die Kinder beider Nationen beide Sprachen lernten – war bis zum Jahre 1958 in Kraft, als die deutschen, vor allem die im berücksichtigten Heimatdienst vereinigten Nationalisten durch einen Schulstreik, Stören des Unterrichts und durch andere verschiedenartige Repressalien zuerst die politische Verwaltung des Bundeslandes und dann auch die Staatsverwaltung zwangen, noch im selben Jahr die seit 1945 obligatorische zweisprachige Pflichtschulung abzuschaffen.

Das Gesetz über das Kärntner Minderheitenschulwesen vom 19. März 1959 führte das Prinzip der Anmeldung zum zweisprachigen Unterricht ein, was sich in der Praxis als ausgesprochen diskriminatorischer Grundsatz erwiesen hat, da wegen des verschiedenartigen Druckes, dem die Eltern slowenischer Nationalität ausgesetzt waren, 65 Prozent der slowenischen Kinder ohne muttersprachlichen Unterricht blieben. Dieses Gesetz ist noch das einzige, das auch nach Verabschiedung des sog. Volksgruppengesetzes in Österreich am 7. Juli 1976 in Kraft geblieben ist, was neuerlich zeigt, dass die österreichische und auch die Kärntner Regierung fest entschlossen sind, diese diskriminierende Minderheitenpolitik fortzuführen, die zugleich in scharfem Gegensatz zum österreichischen Staatsvertrag steht.

Ganz am Schluss erörtert der Autor auch die Frage des Mittelschulwesens und bezeichnet das slowenische Bundesgymnasium in Klagenfurt als grossen Erfolg der Minderheit im Kampf um die Schulausbildung in ihrer Muttersprache. Doch den gleichen Erfolg konnte die Minderheit in der vorschulischen Erziehung nicht erzielen, denn bis zum heutigen Tag gibt es in Kärnten keinen einzigen staatlichen slowenischen Kindergarten. Der Autor behauptet, dass das Problem des Minderheitenschulwesens in Kärnten nicht gelöst und das ganze Bildungssystem darauf ausgerichtet ist, den Gebrauch der slowenischen Sprache in der Schule je mehr zu begrenzen, sie nach Möglichkeit daraus zu verdrängen, bzw., wie dies der Kärntner Heimatdienst verlangt, für die slowenischen Kinder besondere Schulen zu bauen, sie also in Reservationen einzuschliessen und so zum Untergang zu verurteilen.